



nem képes megállítani az általános gazdasági visszaesést, és a közintézmények romlását.

Ebben a helyzetben a helyi gazdagok politikai súlya megnövekedett. A politikai pártok újrászerveződése és az előző években zajló különböző szintű választások világosan mutatják, hogy a gazdag patronusok milyen tartós hatást gyakorolnak választóikra, akár versengnek a hivatalokért, akár nem. A jövőben valószínűleg a helyi vagyoni és hatalmi központok eme „foltjai” alkotják majd a nagy pártokon belüli politikai struktúrát és szippantják fel a korábbi regionális lojalitást.

A vallási konfliktusok és a vallási türelemre való törekvés fontos szerepet játszott a liberális demokrácia kialakulásában szerte Európában és Amerikában. A vallási tényezők Nigériában is szorosan kapcsolódnak a helyi és a regionális fejlődéshez. Az ötvenes években Dél-Nigériában hatalomra kerülő iskolázott elit jórészt keresztény volt, és keresztény oktatási intézményekbe járt. Északon viszont a vezető csoport főleg a muzulmán emirátus arisztokráciájából és ügyfeleiből állt. Így a regionális elitek harcát a központi hatalomért a valláskülönbség erősen átérte. Később hasonló vallási súrlódások keletkeztek a politikai és a közhivatali pozíciókért folytatott versengésből. A hetvenes és a nyolcvanas évek gyors városiasodási folyamataiban az iszlám és a kereszténység a közösségi azonosság fontos elemévé vált mind a helyben maradóknak, mind az elköltözők számára. A helyi konfliktusok gyakran vallási formában fogalmazódtak meg, ezért a vallási intézmények szimbolikus jelentősége megnőtt. Semmi különös sincs tehát abban, hogy a vallási közösségek közjogi státusát illetően nincs egyetértés Nigériában. Az 1979-es alkotmány (10. rész) szerint „a szövetségi vagy az állami kormány egyik vallást sem teszi meg államvallásnak”. Heves viták folynak arról, hogy ez mit jelent, azt-e, hogy Nigéria „világi” vagy azt-e, hogy „sokvallású” állam: a vita még nem dőlt el. Ezen a kontextuson belül elmondható, hogy a vallás az oktatás területén is egyre nagyobb jelentőségre tesz szert.

A muzulmánok és a keresztények közti feszültség jelenlegi légkörének részletezésére itt nincs mód. Egy bizonyos szempontból – úgy látszik – a nigériai kormányt saját sikere tartja fogva, nevezetesen az, hogy a hetvenes évek óta törekedett az oktatási egyenlőtlenségek csökkentésére. Mind a keresztény, mind az iszlám „fundamentalista” tendenciák és mozgalmak nyilvánvalóan összefüggnek a közép és felsőoktatás gyors növekedésével és a kiterjedt kollégiumi rendszerrel, mely lehetőséget

adott arra, hogy távoli területek diákjai is tanuljanak, miközben meglehetősen fogékonyra tette őket a vallási tevékenységre. Úgy tűnik, hogy mind a muzulmán, mind a keresztény radikalizmus formáit-kifejeződéseit a hallgatók, a végzősök új csoportjai arra használják, hogy saját jövőbeli szerepüket nyilvánosan meghatározzák, hogy megkérdőjelezzék a már képzett, mai elitet, és hogy az oktatás szféráján túl is elismertessék magukat. Az „új vitalitás” és a „hatalom és a buzgóság új felfogása” (Gilliland 1991. 243. p.), melyet az „újrászületett” keresztényekkel kapcsolatban írnak le, a nigériai oktatási intézmények sok iszlám aktivistájára is jellemző. A vallási megmozdulások Nigériában éppúgy mint máshol, a társadalmi és oktatási változások fontos csatornáinak bizonyultak. S hogy ez az aktivizálódás szorosan összefügg egy meglehetősen világi oktatási rendszer terjedésével, azoknak a paradoxonoknak egyike, mely Afrikában, de másutt is a „nyitott társadalom” „nyitottságának” részét képezi.

*Reichmut, S  
Bayreuth-i Egyetem, Németország  
(fordította Boreczky Ágnes)*

#### A MULTIKULTURÁLIS OKTATÁS JÖVŐJE AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

##### *A multikulturális oktatás jelentései*

A multikulturalizmus olyan fogalom, melyet értelmezői, akik gyakran nagyon különféleképpen használnak, ide-oda hajlagnak. Valójában a multikulturális oktatás körüli hűhó részben arról szól, hogy hogyan kellene a fogalmat meghatározni. A Texasi Egyetem Jogi Karának dékánja, Mark G. Yudof a multikulturális oktatás két fajtáját különbözteti meg: „gyengét” és „erőset”. Nézete szerint a gyenge multikulturalizmus olyan curriculumot támogat, mely minden gyereket megtanít arra, hogy a különböző kultúrák mivel gyarapították az amerikai társadalmat. A gyenge multikulturális oktatás védelmezői szerint átfogó és kozmopolita oktatásra van szükség, mi több a multikulturalizmus elősegíti, hogy a gyerekek más kultúrájú társaikhoz tisztelettel és méltósággal viszonyuljanak.

Az erős multikulturalizmus védelmezői a gyenge formát nem tartják adekvátnak. Úgy vélik, a gyenge multikulturalizmus lényegében érintetlenül hagyja az eurocentrikus oktatást, a többi kultúrát - ahelyett, hogy az oktatási folyamatban azonos státust nyernének - mintegy periférikusan az adott tananyaghoz toldják. A rejtett előítélettel az okta-

tás rasszistává és elnyomóvá lesz, sérti a faji és etnikai kisebbségekből származó tanulók életésélyeit. Hogy tehát kiküszöbölje ezeket a hatásokat, az oktatási folyamatnak alapvetően át kell alakulnia. Ahogy az erős multikulturalizmus egyik híve fogalmaz: A multikulturális oktatásnak inkább mindent átható, mint kiegészítő jellegűnek kell lennie. ... Mivel van egy régi feltételezés, mely szerint csak az amerikai, ami euro-amerikai, egy eurocentrikus tantervet nem lehet megváltoztatni azáltal, hogy itt-ott egyszerűen hozzáillesztünk egy-egy részt vagy leckét az afrikai-amerikaiakról vagy a mexikóiakról. Az amerikai történelmet, irodalmat, művészetet, zenét és kultúrát különféle etnikai és kulturális nézőpontból kellene tanítani, nem pedig csak az euro-amerikai szemszögből.

A gyenge multikulturalizmusnak ma már sok támogatója van. Ez részint azt is tükrözi, hogy egyre többen tudatosítják, az ország demográfiai összetétele változik. Robert Lichter, a Dreyfus alapítvány ügyvezető igazgatója azt állítja, hogy 2000-re a fehérek, szemben az 1980-as 75,5%-kal, a népességnek csak 55,9%-át alkotják majd. Néhány államban, amilyen Kalifornia is, a jövő már látszik az osztálytermekben. A Pénzügyminisztérium egy, a kaliforniai, utolsó éves középiskolásokról szóló 1992-es jelentése szerint a nem magániskolák tanulóinak 50%-a fehér, 27%-a spanyol-amerikai (hispan), 16%-a ázsiai, 7%-a pedig fekete. A jelentés avval számol, hogy 2003-ra kb. 38-38 százalékkal a fehérek és a spanyol-amerikaiak (hispanok) egyenlő arányban lesznek, míg az ázsiaiak illetve a feketék aránya az érettségizők között 9 illetve 6% lesz.

Tekintélyes tudósok pedagógiai és politikai hitelt adnak a gyenge multikulturalizmusnak, egészséges reformnak tartják. A neves történész, ifj. Arthur M. Schlesinger pl. és az ismert pedagógus, Diane Ravitch egyetértenek, hogy a tantervi nyitás, a kulturális hozzájárulások széles skálájának beiktatása a tantervbe jótékony hatásokkal jár. Schlesinger ezt írja: Az (elmúlt évek) etnikai felbuzdulásának volt néhány egészséges következménye. A köztársaság végre közelebb jutott ahhoz a régóta aktuális felismeréshez, hogy milyen szerepet játszottak és mit hoztak létre az alárendelt, az angolszász férfiuralom dicsőséges napjaiban elhanyagolt csoportok - a nők, a dél és kelet-európai ősök amerikai leszármazottai, a fekete amerikaiak, az indiánok, a spanyolok, ázsiaiak. Ma már sokkal nagyobb megértés övezi azt a jelentős hozzájárulást, amivel a kisebbségek az amerikai civilizációt gyarapították. Ravitch azonos nézetben van: Paradoxnak tűnhet, de az Egyesült Államokban lé-

tezik egy közös kultúra, amely multikulturális. ... Egy pluralista tantervtől azt várjuk, hogy a gyerekek tágasabb és humán(us) kultúrát sajátítsanak el, hogy számos kultúra eszméiről, művészetéről és életét szelleméről tanulnak.

Az iskolaszékek és a tanárszakszervezetek hajlandók a pluralista curriculum támogatására. Ezzel a szellemmel összhangban a Tanárok Amerikai Szövetsége határozatot hozott, hogy olyan „multikulturális tananyagot szentesít”, amelyet mindenkinek érdemes tanítani - olyan curriculumot, mely integritással rendelkezik, minőségi és pontos, valamennyi gyermekünk számára azt kínálja, amit tudni kell, a sokféleség erejét, az értékeket, melyek lehetővé teszik, hogy a sokféleség virágozzék, a történelmet és az irodalmat, mely országunkat és világunkat formálta.

A támogatás elpárolog, amint az erős multikulturalizmusról van szó. Schlesinger pl. azzal bírálja az „etnikai kultuszt”, hogy „eltúlozza a különbségeket, felerősíti a sértődéseket és az összebékíthetetlenséget, és még nagyobb éket ver a fajok és nemzetiségek közé. Az eredmény önsajnálát és további gettósodás. A faji ideológusok által kifejtett afrocentrikusság eurofóbiát, szeparatizmust, elidegenedés-érzést, elnyomást, paranoiát takar.”

Ravitch aggályai hasonlóak: A partikularizmus könnyen végletessé válhat. A fredóniai származású diákoknak pl. azt kell hallaniuk, hogy őseik megteremtő hatással voltak minden emberi civilizációra, hogy nélkülük a művészet, a technológiától és a kultúrától megfosztva mindannyian barlangokban vagy a fán laktának. Ma a fredóniaiak - kiemelkedő történelmi szerepük mellett - szerény körülmények közt élnek, ezt úgy magyarázzák, a gyerekeket arra tanítják, hogy valahol régen egy másik kultúra ellopta a fredóniaiak eredményeit, sajátjaként kezelte és azután magukat a fredóniaiakat elnyomta.

Nem meglepő, hogy az afrocentrikus tanterveket leginkább fekete pedagógusok és a városi iskolák főként feketék által lakott körzeteinek helyi vezetői támogatják. Az iskolaszékek egyes nagyvárosokban, pl. Atlantában és Milwaukeében, ahol a fekete közösségekben az iskolák integrálására irányuló törekvések gyakran sikertelenek maradtak, afrocentrikus programokat vezettek be. A szegregáció megszüntetését célzó rendeletek mellett az iskolákban fennmaradt a faji és etnikai elszigetelődés. Ilyen körülmények között az iskolaszék tagjainak új oktatási formákat kell keresniük, melyek ahelyett, hogy szükségképpen egészségtelenné tekintenek a homogén osztályokat, erőit hasznosítják. Az afrocentrikus oktatási programok itt logikus választásnak tűnnek.

A faji és etnikai szigetekeken kívül az afrocentrikus curriculum híveinek nem nagyon sikerül az iskolaszékek támogatását elnyerni. Sőt, a pedagógus szakszervezetek, mint amilyen a Tanárok Amerikai Szövetsége, kifejezetten elutasítják a „szegregált tananyagokat, melyek közül az egyik kisebbségi hősökkel csak a kisebbség számára készült, a másik fehér hősökkel a fehérek számára. Gyermekünknek szükségük van a teljes képre, a teljes igazságra, hogy megértsék, a jó és a rossz minden kultúrában és minden egyénben venne van”. A belátható jövőben így az erős multikulturalizmust valószínűleg csak olyan iskolakörzetekben vezetik be, ahol a kisebbségi származású diákok - akiket az iskolai kudarc veszélye komolyan fenyeget -, többségben vannak. Ott e programok a faji vagy etnikai újonctáborok egy fajtájaként funkcionálnak, elősegítik a jobb tanulmányi eredményt és az önbecsülést.

#### *A multikulturalizmus jövője*

A gyenge multikulturalizmus korigálja a történeti pontatlanságokat és a kihagyásokat. Mindezt az amerikaiak ma már nagyobb nyitottságuk és toleranciájuk miatt elfogadják.

Ugyanakkor a reformtörekvés megőrzi a politikai tradíciók iránti tiszteletet. S bár e tradíciók európai eredetűek, a mobilitás útját jelentették sokféle fajú és nemzetiségű származású ember számára. A szakemberek és a szülők támogatásával a gyenge multikulturalizmus az általános curriculum része lesz, hogy minden diák jobb oktatásban részesüljön. A reformfolyamat felerősödik majd, ha több kiadó, ahogyan pl. a Houghton & Mifflin tette, befektet a multikulturális történelem és társadalomtudomány sorozatba.

Az erős multikulturalizmus a kompenzáció egy formája, melynek segítségével a városi iskolák alacsony jövedelmű, kisebbségi családokból származó tanulói felülkerekednek az őket ért méltánytalanságokon. A multikulturalizmus, a deszegregáció egyik alternatívája, mely javítja a kisebbségi tanulók tanulmányi teljesítményét, s mely a hatvanas-hetvenes évek végére nyúlik vissza, mikor is a latin-amerikai eredetű szülők a kétnyelvű-kétkultúrjú oktatást szorgalmazták. Ez idő tájt ellene voltak ugyanis a feketék által követelt deszegregációs gyógymódoknak, mert nem akarták, hogy gyerekeiket buszokkal távolabbi iskolákba szállítsák. Helyette azt követelték, hogy a helyi iskolákban kétnyelvű-kétkultúrjú oktatási programokat vezessenek be. A szövetségi

bíróság sosem fogadta el a kétnyelvű-kétkultúrjú oktatást a deszegregáció helyett, de rendelt számos ilyen, mintegy a deszegregációt kiegészítő programot.

A latin-amerikai kétnyelvű-kétkultúrjú oktatás iránti törekvés politikai szempontból ellentmondásosnak bizonyult. A programok átdolgozása enyhítette valamennyire ezt az ellentmondást, inkább asszimiláló oktatási forma lett belőle az angolul nem jól - vagy korlátozottan tudó emigráns gyerekek számára, mint az összes latin-amerikai háttérű tanulóknak kidolgozott, a tudás hatalmát biztosító pluralista curriculum. A program az angol nyelv elsajátítását hangsúlyozta, nem pedig az anyanyelv és a latin kultúra megőrzését. Mégis, a kétnyelvű oktatás ma is erősen vitatott kérdés, amit a nyolcvanas években megjelent "hivatalos angol" mozgalom is világosan mutat. A mozgalom kifejezetten ellenzi a kétnyelvű oktatást, mondván, hogy árt az angol nyelvnek, és elősegíti a faji és etnikai elkülönülést, hívei pedig azt követelik, hogy a programokat intenzív angoltanításra korlátozzák. A kétnyelvű oktatást tartós ellentmondások terhelik, emellett a programok fájdalmasan kevés anyagi támogatást kapnak és nincs elég tanárjuk. A számos akadály ellenére a kétnyelvű-kétkultúrjú oktatás a latin-amerikaiak körében politikailag érvényes követelés marad, mert szimbolikus jelentőségű a közösségi azonosság- és önérzet felerősítésében.

A kétnyelvű oktatási reform története az Egyesült Államokban nem sok jót jósol azoknak a kezdeményezéseknek, melyek az erős multikulturalizmus bevezetését szorgalmazzák a városi iskolákban. Megvan az esély arra, hogy az afrocentrikus tantervek marginalizáltak és alultámogatottak maradnak az olyan területeken pl. mint Oakland és Hayward, igen szerény költségvetés mellett és ad hoc kell majd összeszedni az anyagi fedezetet: a programok bevezetése következőképpen valószínűleg egyenlőtlen feltételek között történik majd, és ami a kisebbségi tanulók tanulmányi teljesítményének emelését illeti, az eredmények a legjobb esetben is igen vegyesek lesznek. A multikulturalizmus mégis népszerű maradhat a városi iskolai kerületek jó néhány választója körében, mert az fontos szerepet játszik abban, hogy az amerikai álomból kirekedt népesség önmaga értékét újra és újra felismerje.

*Moran, R. F.  
Kalifornia Egyetem, USA  
(fordította Boreczky Ágnes)*